

другу іноземну або в межах білінгвального навчання. У мовній палітрі Німеччини навіть на шкільному рівні представлені як традиційні, так і досить екзотичні для Європи мови з ряду причин: через значну кількість мігрантів – носіїв цих мов у суспільстві (турецька, грецька, російська та італійська мови); через значення країн, де ними говорять, для розвитку світової економіки та глобалізаційних процесів (китайська та японська); через політику сусідства (польська, чеська); через популярність туристичних маршрутів (іспанська, португальська); через професійний інтерес та через давні традиції (латина, давньогрецька).

Основним при вивченні живих іноземних мов є комунікативний аспект. До роботи залучаються як традиційні методи та форми навчання, так і сучасні. У межах шкільної мовної освіти вивчаються дві, а іноді й три іноземні мови, починаючи з класу, але останнім часом іноземна мова пропонується до вивчення вже з початку навчання в школі.

Першою мовою рекомендовано вивчати англійську, але деякі школи пропонують французьку. Що стосується другої та третьої іноземної мов, то вони обираються учнями самостійно й можуть комбінуватися по-різному.

Мета такого підходу до мовної пропозиції є формування толерантного ставлення до інших мов та культур, а також створення оптимальних умов для вдалої комунікації у багатомовному суспільстві.

Література

1. Факти про Німеччину. – Франкфурт-на-Майні : Зоціететс-Ферлаг, 2008. – С. 147–148.
2. Bildung für Berlin: Fremdsprachenwahl in der Grundschule und in den weiterführenden Schulen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.berlin.de/sen/bwf>.
3. Die europäische und internationale Dimension im Schulwesen: Eurydice-Deutschland-(2006\07) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eurydice.org.
4. Fremdsprachenunterricht in Europa – der Beitrag der Schulen und der Schulpolitik in der Bundesrepublik Deutschland. – Rede des Ministers Prof.Dr.Kauffold (Mecklenburg-Vorpommern) an Konferenz “Kleine und große Sprachen im (zusammen)wachsenden Europa. – 2001. – Von 8–10. – November.

ГУЗ К.Ж.

БАЗОВИЙ ПРЕДМЕТ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Питання про базові предмети профільної школи порушується у двох документах: у наказах МОН України “Про внесення змін до наказу МОН України № 132 від 23.02.2004 р. “Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи” від 05.02.2009 р. № 66 [1] та “Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі” [2] від 11.09.2009 р. № 854. Проте чітке визначення поняття “базовий предмет” у цих документах відсутнє, як і обґрунтування його на основі базового навчального плану згідно з Державним стандартом освіти.

Мета статті – розкрити зміст терміна “базовий предмет”.

У профільних загальноосвітніх навчальних закладах передбачається опанування змісту на різних рівнях: 1) рівень стандарту – обов’язковий рівень навчальних предметів; 2) академічний рівень – обсяг змісту, достатній для подальшого вивчення предметів у вищих навчальних

зкладах; ці предмети є базовими; 3) рівень профільної підготовки – зміст навчальних предметів поглиблений. Виходячи з цих рівнів, доцільно було б розробити три методичні системи вивчення предметів, які викладаються у вітчизняній школі. Для орієнтування вчителя у цих трьох методичних системах потрібен також методичний путівник, бо один і той самий учитель у класах різного профілю має викладати один і той самий предмет на різних рівнях, за різними методичними системами. Тим більше, якщо мова йде про профільне навчання в загальноосвітній школі, де в одному класі предмет може викладатися на трьох рівнях.

У концепції профільного навчання, оприлюдненій у жовтні 2009 р., вказано, що профіль навчання охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором. Базові загальноосвітні предмети становлять інваріантну складову змісту середньої освіти і є обов'язковими для всіх профілів. Ці предмети реалізують цілі й завдання загальної середньої освіти. Зміст навчання і вимоги до підготовки старшокласників визначаються державним стандартом повної загальної середньої освіти. Зміст окремих навчальних предметів може інтегруватися. Так, у профілях природничо-математичного і технологічного спрямування може вивчатися інтегрований курс “Суспільствознавство”, а у профілях суспільно-гуманітарного, художньо-естетичного напрямів – “Природознавство” [2].

Порівнюємо визначення базового предмета в першому і другому абзаці. Подальший аналіз базового предмета, який вивчається на академічному рівні, показує, що він не може бути “однаковим для всіх профілів”, це предмет універсального навчального плану. Про школи, які за ним навчаються, в наказі МОН України № 66 написано: “...Якщо у навчальному закладі відсутнє навчально-методичне, матеріально-технічне та кадрове забезпечення для впровадження певного профілю навчання, то у такому випадку використовується варіант навчального плану універсального профілю, складеного відповідно до академічного рівня змісту освіти. Цей варіант навчального плану є універсальним” [1].

Варіант універсального навчального плану фактично є навчальним планом безпрофільної школи (згідно з наказом МОН України від 09.03.2005 р. № 145), з невеликими змінами це навчальний план нинішньої 11-річної школи.

Які знання дає безпрофільна школа, як розвиває наукове мислення, інтерес і здатність молодих поколінь до продукування конкурентоспроможних наукоємних технологій? Про це дають уявлення результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) в 2009 р. Ним охоплено 433 511 випускників, з фізики пройшли ЗНО – 32 130, більше ніж 150 балів набрали 15 800 випускників. З хімії протестовано 28 650 випускників, більше ніж 150 балів набрали 14 196. Неважко підрахувати, що в недалекому майбутньому лише близько 3,6% суспільства будуть здатними до роботи на виробництві, де необхідне наукове мислення, розробка та впровадження наукоємних технологій.

Рівень знань учнів з природничих предметів визначає не тільки спроможність країни розробляти сучасні технології, розвивати промисловість, сільське господарство, а й рівень інтелектуального потенціалу нації. Природничо-наукова освіта необхідна не тільки виробникам наукоємних технологій, вона зумовлює рівень інтелекту майбутніх політиків, економістів, юристів тощо, глобальність і екологічність їхнього мислення. У цих соціальних сферах особливо небезпечне рецептурне мислення, здатне діяти лише за інструкцією, найнижчий тип інтелекту. Формування високих типів інтелекту забезпечує, перш за все, природничо-наукова освіта – вона містить загальні закономірності, від яких залежить формування гуманітарного інтелекту.

Пояснення щодо вивчення предметів на кожному з рівнів (стандарту, академічному, профільному) можна знайти в програмах. Наприклад, у пояснювальній записці з фізики зазначено: “Програму обов’язкових результатів навчання фізики (рівень стандарту) орієнтовано головним чином на світоглядне сприйняття фізичної реальності, розуміння основних закономірностей плину фізичних явищ і процесів, загального уявлення про фізичний світ”. Програма академічного рівня навчання фізики передбачає більш глибоке засвоєння фізичних законів і теорій, оволодіння навчальним матеріалом, необхідним для широкого застосування в поясненні хімічних, геофізичних, біологічних, екологічних та інших природних явищ, цілісного уявлення про природничо-наукову картину світу. Програма профільного навчання фізики передбачає систематизоване вивчення основних фізичних теорій, формування світогляду і наукового стилю мислення учнів на основі фізичної картини світу, оволодіння методами наукового пізнання та усвідомлення фізичного знання на рівні, необхідному для подальшого його використання в професійній діяльності та продовженні фізичної освіти [3].

Тепер повернемося до Концепції профільного навчання в тій її частині, де йдеться про базові навчальні предмети, познайомимося з пояснювальною запискою програми “Природознавство” (10–12 кл.). Порівняймо ці характеристики з характеристикою шкільного курсу “Природознавство” (10–12 кл.) – інтегрованим курсом для старшої профільної школи. Програма предмета розроблена співробітниками лабораторії інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки АПН України. Курс реалізує зміст компонентів освітньої галузі “Природознавство” відповідно до рівня стандарту.

Мета курсу полягає у формуванні в учнів природничо-наукової картини світу, уявлень про роль і місце людини в природі, засвоєння ними основних понять природознавства, що становлять ядро знань про природу.

Завдання шкільного предмета природознавство у профільній школі:

– забезпечення засвоєння учнями основ наук про природу, ознайомлення їх з методами пізнання природничих наук, з найбільш важливими ідеями й досягненнями природознавства, що справили визначальний вплив на уявлення людини про природу, розвиток науки і техніки; духовний і культурний розвиток людини;

– формування особистісно значущої системи знань про природу – образу природи, що визначає поведінку людини в доквіллі, критичне оцінювання і використання нею природничо-наукової інформації, позицію щодо наукових проблем, які розв’язуються в суспільстві;

– розвиток інтелектуальних, творчих здібностей і критичного мислення в процесі формування цілісних уявлень про природу, проведення дослідів, використання і фундаменталізація природничо-наукової інформації;

– переконання в можливості пізнання законів природи і необхідності використання знань про природу для розвитку цивілізації, що дбає про збереження природи, прийняття обґрунтованих рішень під час розв’язання суспільних проблем і проблем, пов’язаних зі своєю професією;

– використання природничо-наукових знань у повсякденному житті.

Курс передбачає формування загальнонавчальних умінь і навичок, ключових компетентностей, таких як: загальнокультурна, комунікаційна, громадянська, соціальна, інформаційна, здоров’язбережна. Під час вивчення курсу в учнів розвивається: здатність до дослідної діяльності (постановка проблеми, висунення гіпотези, здійснення її перевірки); здатність цілісно бачити проблему і приймати рішення з опорою на об’єктивні закономірності; здатність використовувати наукові методи, закони при розв’язанні проблем, пов’язаних зі своєю професією, суспільним та повсякденним життям; здатність до саморозвитку та самоосвіти, пошуків, критичного оцінювання та передачі інформації, переформулювання її та вираження в компактній формі; здатність до організації та участі в колективній діяльності; дотримання екологічних вимог у навчальній діяльності і повсякденному житті [4].

Порівняймо рівень знань учнів про природу, які планують для них програми з фізики (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень) та програми з природознавства. Остання дає учням змогу засвоїти всі компоненти освітньої галузі, в тому числі і зміст фізичної компоненти, на найвищому рівні – на рівні розуміння “фізичних закономірностей” як складової загальних закономірностей цілісної природи. Це розуміння однаково необхідне всім, хто перебуває в технологізованому просторі, у цивілізованому сучасному суспільстві. Для тих, хто буде продовжувати “фізичну освіту”, особливо необхідне наукове мислення, засобом розвитку якого є формування природничо-наукової картини світу, особистісно значущої її складової – образу природи, а не “фізичної картини” світу.

Розглянемо, яку природничо-наукову освіту дає сучасна старша школа. Аналіз додатка 5 до наказу № 66 [1] свідчить, що у цьому навчальному плані понад 10 предметів одногодинні, тобто малоефективні. Але причина не в стандарті освіти. Стандарт освіти не рекомендує ні одногодинних, ні двогодинних предметів. Типові навчальні плани з такими предметами – досягнення виключно чиновників Міносвіти, як і типовий навчальний план універсального профілю, у якому також сім одногодинних предметів.

У Державному стандарті освіти дається базовий навчальний план, у якому визначено сім освітніх галузей. Відповідно до них у профільній

школі може бути сім базових інтегрованих предметів: мови і літератури, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, технології здоров'я і фізична культура [1].

Враховуючи те, що стратегічні завдання реформування змісту освіти вимагають розробки інтегрованих предметів і відповідного їм навчально-методичного забезпечення, за 15 років вже можна було б мати типовий навчальний план “базового рівня” з базовими інтегрованими предметами, що забезпечують засвоєння учнями стандарту освіти.

Держава має забезпечувати здобуття учнями базової освіти відповідно до Державного стандарту освіти і, відповідно, витратити кошти на видання підручників до базових інтегрованих предметів. Це приведе не тільки до зменшення витрат на видання підручників профільної школи за державний кошт майже вдвічі (7 підручників замість 20), а й до формування у всіх учнів наукового, глобального мислення, життєствердного образу світу, який необхідний кожному представнику суспільства [5, с. 59]. Посібники для задоволення індивідуальних інтересів, здібностей, профільної підготовки (поглибленого вивчення фізики, хімії, історії) учні можуть придбати за власний рахунок. Тих учнів, які будуть розвивати фізичну, хімічну, історичну науки в Україні, не так багато. Так було і за радянської школи.

Теорія створення інтегрованих курсів для профільної школи розроблена співробітниками НМЦ інтеграції змісту освіти на прикладі інтегрованого курсу “Природознавство” (10–12 кл.). Програма курсу написана і рекомендована Інститутом інноваційних технологій до надання грифа, підручник “Природознавство-10” також написаний. Крім цього, існує інтегрований курс із суспільствознавства, з математики. З рештою освітніх галузей немає проблем. Предмети до них можуть бути комплексними, викладатися одним учителем або учителями-предметниками за модульно-заліковою системою, коли кожен учитель викладає свій модуль. При цьому вчителі не витратять жодної години, порівнюючи з типовим навчальним планом (рівень стандарту). А для поглибленого вивчення фізики, хімії, історії тощо будуть виділятися факультативні години.

Для здійснення перепідготовки вчителів природничого циклу до викладання ними предмета “Природознавство” Полтавський інститут післядипломної педагогічної освіти отримав ліцензію. Бажаючі можуть здобути другу спеціальність.

Школа універсального профілю (безпрофільна школа) безперспективна. Колективам потрібно було б дбати про те, щоб учні виходили зі школи з певною спеціальністю. А для оволодіння спеціальністю потрібні години навчального плану. У навчальному плані з інтегрованими предметами їх достатня кількість, у безпрофільній школі (з універсальним типовим навчальним планом) вони відсутні.

Висновки. Школам, а також професійно-технічним училищам, коледжам, у яких навчаються учні після закінчення основної школи, необхідний типовий навчальний план з базовими інтегрованими пред-

метаами. Необхідно в новій редакції Державного стандарту загальноосвітньої школи враховувати той факт, що базовими мають бути інтегровані предмети, які охоплюють зміст освітньої галузі.

Література

1. Інформаційний збірник МОН України. – 2009. – № 8. – Березень. – С. 3–31.
2. Інформаційний збірник МОН України. – 2009. – № 28–29. – Жовтень. – С. 57–63.
3. Фізика. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К. : Перун, 2005. – С. 7.
4. Природознавство (10–12). Програма для загальноосвітньої школи. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – С. 3.
5. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К.Ж. Гуз. – Полтава : Довкілля-К, 2004. – 472 с.

ДЮЖИКОВА Т.М.

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Самовизначення є важливою проблемою для людини на всьому її життєвому шляху, але для випускника воно виступає центром його життєвої ситуації, тому що практично змінюється позиція школяра-випускника від позиції “того, кого ведуть” (дорослі, вчителі, батьки) до позиції суб’єкта власної життєдіяльності. Йому необхідні відповідні якості, здатність організувати своє життя, вибрати свій власний життєвий напрям, організувати життя як ціле.

Самовизначення випускника зумовлене, з одного боку, об’єктивними вимогами суспільства, а з іншого – віковими особливостями психічного розвитку. Основна вимога суспільства, пропонована випускникові, – зробити свій життєвий вибір (у тому числі професійний).

Крім об’єктивної необхідності, вибір життєвого і професійного шляху детермінований також внутрішньою логікою самого психічного розвитку, потребою знайти зміст того, що відбувається, і власного розвитку та існування. Ця потреба, що становить, на думку вчених, закономірний результат особистісного розвитку, пов’язана з потребою в самореалізації себе в соціально значущій діяльності, у виробленні визначеної соціальної позиції.

Аналіз літератури свідчить, що науковці досліджують, як правило, проблеми професійного самовизначення особистості випускника (О.Д. Вітківська, В.М. Модзігон, В. Олійник, О. Сидоренко, Г.Є. Шевченко та ін.), залишаючи поза увагою проблеми соціально-професійного самовизначення як єдиного, цілісного процесу.

Мета статті – розкрити сутність соціально-професійного самовизначення молоді в їх єдності.

О.С. Медведєв трактує професійне самовизначення як процес і результат набуття нових людських якостей, смислу, менталітетів професії, які стають особистісно значущими і визначними для його життєвого шляху в ситуаціях міжкультурної комунікації і професійного спілкування [6, с. 59].